

Çanakkale Savunması

Yirminci yüzyılın başlarında yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan Osmanlı Devleti'nin girmek zorunda kaldığı I. Dünya Savaşı'nın en destansı cephesi, Çanakkale Cephesi'dir. 1815 yılında toplanan Viyana Kongresi'nin bir sonucu olarak, Avrupa'nın siyasi haritası, mevcut durumuyla kalıcı şekilde biçimlendirilince, emperyalizmin yöneleceği en gözde coğrafya, Osmanlı Devleti'nin egemenlik alanı oldu. Çünkü on yedinci yüzyılın sonlarından itibaren gerilemeye başlayan Osmanlı Devleti'nin kayıpları giderek arttı ve devletin güçsüzleştiği açıkça anlaşılmaya başladı ve I. Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti, Avrupa ve Afrikadaki topraklarının hemen hemen hepsini kaybetti.

Anzak Koyu'na asker taşıyan
gemi ve botlar,
Çanakkale 1915 (Üstte)

Gelibolu'da
Anzakların çıktığı sahil,
Çanakkale 1915 (Sağda)

I. Dünya Savaşı

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nın başlangıç yıllarına bu koşullarda gelirken, milli birlik oluşturma girişiminde yönlendirici olan politikalar, gelişen sanayileşme nedeniyle üretimin temeli ham maddeye duyulan ihtiyaç, artan nüfus, yeni tarım arazisi ihtiyacı ve bu yönde ortaya çıkan emperyalist yaklaşımlar birçok devleti karşı karşıya getirdi. Özellikle Bismarck'ın (1815-1898) uyguladığı Alman dış politikası Avrupada bloklaşmaya neden oldu, oluşan bloklar arasında da rekabet ve silahlanma yarışı doğdu. Sanayi Devrimi sonrasında gelişen ekonomiler nedeniyle on dokuzuncu yüzyılda sömürgecilik faaliyetleri hız kazandı, diplomatik ilişkilerin alanı Avrupa'yı aşarak Afrika ve Uzakdoğu'ya kadar uzandı. Bütün bu gelişmeler, büyük devletler arasındaki çatışma alanlarını daha da genişletti. Avusturya-Macaristan veliahdına Sırp milliyetçiler tarafından düzenlenen suikastın ardından, Temmuz 1914'te büyük bir kriz çıktı ve Ağustos ayında I. Dünya Savaşı patlak verdi. Osmanlı Devleti savaşta tarafsız kalacağını duyurmasına karşın, Almanya'nın baskıları sonucu Ağustos ayının başlarında savaşa girmekten kurtulamadı.

Aslında Osmanlı Devleti'ni savaşın içine çekebilmek için her türlü senaryo önceden belirlenmişti. Akdeniz'de, İngiliz donanması tarafından izlenen *Goeben* ve *Breslau* adlı Alman savaş gemilerinin Çanakkale Boğazı'ndan geçmesi, Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa katılması için gerekli mizansenleri hazırlamıştı. Osmanlı Devleti de gemilere *Yavuz* ve *Midilli* adlarını vermiş ve bu gemilere Türk bayrağı çekilmişti. Komutaları Enver Paşa'nın emriyle Amiral Souchon'a verilen bu gemiler 29 Ekim 1914'te Karadeniz'de Odesa, Sivastopol ve Novorosisk limanlarını bombaladı ve Rus donanmasıyla savaştı. Bu savaşa *Hamidiye* gemisi ile başka bazı Türk savaş gemileri de katıldı. Gemilerin hükümet tarafından satın alındığının ve adlarının değiştirildiğinin ilan edilmesine rağmen Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığını kabul etmeyen İtilaf Devletleri 5 Kasım 1914'te Osmanlı Devleti'ne resmen savaş ilan etti. 11 Kasım 1914'te de Osmanlı Devleti aynı devletlere resmen savaş ilan etti. Böylece Osmanlı Devleti hazırlıksız halde, çok geniş bir coğrafyada ve birçok cephede, kendini dünyanın ilk topyekûn savaşının içinde buldu. Osmanlı ordularının savaşmak zorunda kaldığı cepheler şunlardı: Kafkasya, Kanal, Filistin, Irak-İran, Hicaz-Yemen, Galiçya-Makedonya ve Çanakkale. Aşağıdaki satırlar sadece Çanakkale Cephesi'nde olup bitenlerin ve bu cephede kullanılan silahların kısa bir değerlendirmesini içeriyor.

6 Nisan 1905'te yapılan bir anlaşma ile Osmanlı Devleti Krupp firmasına çeşitli çaplarda 91 adet batarya top siparişi verdi. Bu anlaşma ile seri atışlı 7,5 cm'lik 62 batarya sahra, 23 batarya cebel, 15 cm'lik 3 batarya obüs ve 10,5 cm'lik 3 batarya ağır sahra olmak üzere toplam 91 batarya top, bunlara uygun mermi ve ihtiyaç duyulan başka malzemeler, toplam 1.967.634 Osmanlı lirası karşılığında satın alındı.

Çanakkale Cephesi

I. Dünya Savaşı'nın başlamasının hemen ardından İngiltere ve Fransa, Almanya karşısında zor durumda kalan müttefikleri Çarlık Rusya'sına silah ve malzeme yardımı yaparak askeri gücünü takviye etmek, İstanbul'u alarak Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakmak ve tarafsız devletleri (Yunanistan ve Bulgaristan) kendi yanlarına çekmek için Çanakkale Boğazı'nı geçmeye karar vermişti. Ancak boğazın nasıl geçileceği konusunda İtilaf Devletleri arasında görüş ayrılıkları başladı ve sonunda Fransa'nın, Çanakkale Boğazı'nı yalnızca donanma taarruzu ile geçme stratejisi taraflarca benimsendi. İngiltere ve Fransa'nın, Almanya'yı hırslı ve tehlikeli bir rakip olarak görmesi ve Almanya'nın gemi yapımını hızlandırması, özellikle İngiltere'yi denizlerdeki üstünlüğünü korumak amacıyla donanmasını yeniden düzenlemeye yönlendirdi ve İngiltere *dretnot* olarak bilinen yeni bir zırhlı tipinin yapı-

Australyalı topçular silahlarını mevzilerine taşıyor, 25 Nisan 1915 Çanakkale.

mına başladı.

Sonunda 3 Kasım 1914'te dünyanın en büyük ve modern deniz gücüne sahip olan İngiltere ve Fransa'ya ait muazzam savaş gemilerinin Çanakkale Boğazı'nın her iki yanındaki Türk tabyalarını bombalamasıyla Çanakkale Savaşı başladı. Belirlenen hedefler doğrultusunda Boğaz'ın her iki yanında Kumkale ve Seddülbahir mevkiileri 18 Mart 1915'e kadar ağır top atışına maruz

Osmanlı askerlerinin Çanakkale'de kullandıkları tüfekler, 1915

bırakıldı ve 18 Mart'ta topa tutulan Türk mevzilerinin tamamen imha edildiği hesap edilerek boğaz geçilmeye çalışıldı. Böylece boğaza giren ve ilerlemeye başlayan düşman birlikleri, Türk topçuların menziline girdikleri an-

Gelibolu'da bir Anzak siperi

İngiliz dretnotu (HMS Dreadnought adıyla bilinen bu gemi, 1905 ile 1906 yılları arasında inşa edilmiş ve I. Dünya Savaşı'nda kullanılan ilk zırhlı gemilerden biri olmuştur.)

da kıyıdan başlayan top atışı altında neye uğradıklarını bilemedi. Beklenmedik şekilde maruz kaldıkları bombardıman altında, düşman gemilerinin düzenleri bozuldu ve kıyılara yakın yerlere düşmüş mayınlara doğru yöneldiler. Bu yönelme, güçlü ve mağrur düşman donanmasını bekleyen büyük felaketin başlangıcı oldu. Güneşin batışına kadar İtilaf Devletleri donanmasına ait 18 gemiden 7'si ya mayınlara çarparak ya da Türk topçusunun isabetli atışlarıyla Çanakkale Boğazı'na gömüldü. Bu gemiler *Irresistible*, *Ocean*, *Inflexible*, *Majestik*, *Gaulois (Golyat)*, *Triumph* ve *Bouvet* adlı gemilerdir. Birçok gemi de savaşamaz hale geldi.

İtilaf Devletleri denizde uğradıkları büyük hüsranın ardından boğazları bu sefer de karadan geçmeye karar verdi. Ancak Türkler 25 Nisan 1915'te Seddülbahir ve Arı Burnu'nda, Ağustos'ta Anafartalar'da İtilaf güçlerinin harekâtını durdurmayı başardı ve iç bölgelere ilerlemelerini önledi. Buradaki çarpışmalarda İtilaf Devletleri'ne gösterilen direniş, Çanakkale Cephesi'ndeki savaşın gidişatını belirledi. İtilaf Devletleri Aralık ayına kadar 252.000 kişiye ulaştığı tahmin edilen bir kayıpla geri çekilmek zorunda kaldı. Osmanlı Devleti'nin kaybının da benzer şekilde 250.000 kişiye kadar çıktığı tahmin ediliyor. Yaşanan kayıplar

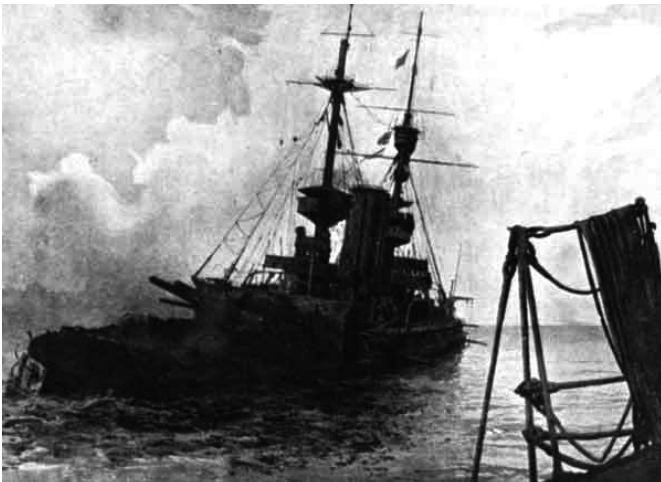
dan I. Dünya Savaşı'nda uygulanan savaş teknolojisinin ne kadar ilerlediği ve teknolojinin ne kadar öldürücü olabildiği anlaşılıyor.

I. Dünya Savaşı'nda uçak, tank ve denizaltı ilk defa etkin olarak kullanılmaya başlanmıştır. Diğer yandan bu savaşta, Türk deniz savunma konseptinin üç ayağı meydana getirilmiştir. Birincisi boğaza girecek düşman filolarına karşı, eğik yolla ateş edecek obüs topları, ikincisi seri halde düşen sualtı mayın hatları, üçüncüsü de ağır kıyı savunma toplarından oluşan iç savunma mevzileriydi.

Bu strateji ekseninde, emperyalist devletlere "Çanakkale geçilmez" dedirten Çanakkale Savaşları'nda başarılı olamayacağını anlayan düşman, 20 Aralık 1915'ten itibaren gizlice çekilmeye başladı ve 10 Ocak 1916'da Çanakkale'yi tamamen terk etti.

Savaşın Teknik ve Taktik Yönleri

Başlangıçta bir manevra savaşı (hızlı hareket eden ordular savaşı) olarak görülen, ancak sonrasında bir yıpratma mücadelesine dönüşen I. Dünya Savaşı'nda, her iki taraf da karşısındakinin güçlü bir şekilde takviye edilmiş siperlerini aşma girişimlerinde ağır kayıplar verdi. Sadece dört ay sürmesi beklenen savaşın dört

Erenköy Limanı'nda batan İngiliz *Irresistible* gemisi, Çanakkale 1915

Limni adası, Mondros Limanı'nda bir Fransız savaş gemisi, 1915

Krupp yapımı obüs

Nusret mayın gemisi

yıldan fazla sürmesi, aynı zamanda bu savaşın bütün cephelerinde yeni savaş teknolojilerinin kullanıldığının da göstergesidir. Savaş gemilerinde buhar enerjisinden yararlanılmaya başlanınca, İngiltere çok güçlü zırhlara ve büyük toplara sahip dretnotlar yaptı. Buhar gücüne dayalı olan dretnotlar 305 mm'lik 10 ana batarya, tek ve çift namlulu 5 taret (zırhlı kule) ve 24 küçük top-la donatılmıştı. Bunlar, uçak yapımı gelişinceye kadar savaşlarda önemli rol oynadı. Yine bu dönemde, özellikle İngilizler tarafından yapılan denizaltılar dikkat çekicidir. 1901'de İngiliz tersanelerinde imal edilen ve A sınıfı olarak denize indirilen denizaltılara, 1905'te 40 metrelik B sınıfı, 1908'te de C, D ve E sınıfı denizaltılar katıldı. Çanakkale Savaşı'nda İngilizler ve Avustralya Deniz Kuvvetleri tarafından kullanılan E sınıfı denizaltılar 589 tonluk, 54 metre uzunluğunda, su üstünde 15 knot, su altında 9 knot hız yapabilen, 4 torpido kovanına karşı 8 torpido kovani taşıyabilen bir savaş silahı olarak ortaya çıktı. Böylece Çanakkale Savaşı kara, deniz ve denizaltı kuvvetlerinin kullanıldığı bir savaş oldu.

Kullanılan toplar karşılaştırıldığında ise durum şöyleydi: Müstahkem Mevkii Komutanlığı topçu birliklerinde çeşitli çapta 230 top vardı. Ancak 18 Mart 1915'te Boğaz Harbi'ne 2 adet

255/35'lik, 13 adet 240/35'lik, 3 adet 150/45'lik gemi topu, 5 adet 150/40'lik gemi topu, 12 adet 120/30'luk, 31 adet 150/10,8'lik obüs, 6 adet 120/11,6'lik obüs ve 10 adet 210/6,4'lük havan olmak üzere toplam 82 top katıldı. Buna karşın Birleşik Filo'nun 18 savaş gemisinde, değişik çapta toplam 708 adet top vardı.

Çanakkale Cephesi'nde savaş öncesi boğaz tahkimatının güçlendirilmesi için tabyalar oluşturulmuştu. Bunlara ek olarak, savaş sırasında da tabya ve batarya mevzileri yapılmış ve merkez tahkimatı ile giriş tahkimatı arasındaki bölge obüs bataryaları ile doldurulmuştu. Türklerin kullandığı *Barbaros Hayrettin* ve *Turgut Reis* adlı savaş gemileri ise yaptıkları aşırma atışlarıyla, Kabatepe kıyılarındaki *Queen Elizabeth* adlı geminin Çanakkale'yi bombardıman etmesini engellemişti. *Queen Elizabeth*'in 15 inçlik büyük mermilerle Çanakkale tabyalarına açtığı ateş, bataryaların verdiği karşılık sayesinde önemli bir kayıp oluşmadı.

Çanakkale'de kullanılan toplar I. Dünya Savaşı'ndan 25-30 yıl önce satın alınarak tabyalara yerleştirilmişti. 22 cm çap uzunluğundaki 7000-8000 m menzilli toplar, özdeş bataryalar oluşturmayacak şekilde karışık dizilmişti. Bu toplarda itici güç olarak kara barut kullanılıyordu.

Seddülbahir'de düşmandan zapt edilen 24 mm çapında bir top

Gelibolu'daki (Ertuğrul Koyu'nda) İtilaf Devletleri askerleri

Ancak kara barut ile yapılan atışlardan sonra çıkan duman hedefin görülmesine engelliyor ve topların ateş hızının düşmesine neden oluyordu. Diğer yandan 16.900 ve 14.800 m menzilli 355/55'lik ve 240/35'lik toplar, Çanakkale Boğazı'nın en güçlü topları idi. 5 adet 355/35'lik ve 17 adet 240/35'lik top vardı. Bunlar Krupp, Kruzo, Vickers ve Snayder fabrikalarından değişik zamanlarda alınmış ve top çapları göz önünde bulundurulmaksızın, plansız ve karışık olarak sıralanmıştı. Bu durum, yedek parça ve cephane bütünlemesini, topçuluk kurallarının uygulanmasını ve zaten güçlü olmayan savaşma yeteneğini daha da azaltıyordu.

Alman yapımı MG 08 (*Maschinengewehr 08*) ile donatılan Osmanlı makineli tüfek timleri (Üst solda), Osmanlı askerleri Gelibolu'daki eski bir değirmen önünde, 1915-1916 (Üst sağda), Düşman toplarını mekanik olarak doldururken, Türkler sadece askerın gücüyle karşılık veriyordu (solda).

Tüm parça etkilerine karşı yeterli koruma sağlayamayan taş koronaklara yerleştirilmiş topların dönüş yeteneği çok sınırlıydı, büyük çaplı olanların kullanılması için de çok sayıda asker gerekiyordu. Hidrolik donanımlı, geniş ve büyütme özelliği yüksek dürbünlü nişangâhı bulunan ve ateş hızı yüksek olan düşman gemi toplarında ise cephane harcaması için sınırlama yoktu, ayrıca cephane mekanik olarak taşınıp kolayca dolduruluyordu.

Bu sıradan kıyaslama bile iki ordu arasındaki güç farkını göstermeye yeter. Savaş teknolojisi açısından kıyaslamayı sürdürdüğümüzde oluşan tablo şöyle: Türk topçusunda her şeyden önce cephane yetersizdi. Cephane tamamen insan gücüyle taşınıyor ve dolduruluyordu. Bu da ateş hızını azaltıyordu. İngiliz ve Fransız topçusunda çağa uygun olarak tasarlanmış mesafe ölçme ağıtları vardı. Ancak Türk topçusu bundan da yoksundu. İngilizlerin *Queen Elizabeth* gemisinin bordasındaki toplarla bir anda yaptığı atıştaki mermi ağırlığı 7442 kilogramı buluyordu. Buna karşın, bu süre içinde Türk tabyalarından biri olan *Hamidiye*'den atılan toplam mermi ağırlığı yalnızca 800 kilogramdı. Stratejik olarak da Boğaz'ın giriş tahkimatı büyük bir hedef niteliğindedi ve yandan ateş altına alınabiliyordu. Türklerin elinde toplam 137 top vardı. Bunlardan sadece 78 tanesinin çapı 15-35,5 ve yalnızca 18'inin menzili 14.800-16.900 metre arasındaydı.

Her bakımdan yetersiz ve gelişmemiş bir donanmayla kazanıldığı açıkça anlaşılan savaşın diğer bir yönü de Osmanlı Donanması'nın savaş taktikleri açısından da yetersiz olmasıydı. Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi olayına katıldıkları gerekçesiyle Haliçe kapatılan gemiler, her türlü eğitim ve tatbikattan uzak bırakılmıştı. II. Abdülhamit'in 33 yıl süren istibdat döneminde do-

nanma atıl kalmıştı. Osmanlı Devleti birkaç torpidobot hariç modern savaş araçlarına sahip değildi. Teçhizat 3 muharebe gemisi, 2 kruvazör, 2 torpido kruvazörü, 8 muhrip, 10 torpidobot, 17 gambot, 17 motor gambot olmak üzere 59 parçadan oluşmaktaydı ve savaş gemileri çok eskiydi. Donanma 1908'den sonra yeni yeni toparlanmaya başlamışken, savaş gücü olmadan, Trablusgarp ve onun ardından da Balkan Harbi ile karşılaşmıştı. Bunun yaralarını sarmakla meşgul olduğu bir sırada da I. Dünya Savaşı patlak vermiş, dolayısıyla zamanın savaş usulüne ve tekniğine ayak uyduracak niteliğe erişilememişti. İhtiyaç duyulan gemiler İngiltere ve Fransa'ya sipariş edilmiş, ancak İngiltere'ye sipariş edilen iki gemi I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden dolayı Osmanlı donanmasına katılamamıştı. 21 Temmuz 1914'te İngiltere *Reşadiye* ve *Sultan Osman* adlı gemilere el koyarak *Erin* ve *Agin* adlarıyla kendi donanmasına katmıştı. Bu gemilerden *Sultan Osman* 27.000, *Reşadiye* 23.000 tonilatoluk idi. Hızları 21-22 mildi. Sahip oldukları toplar da 305-340 mm idi.

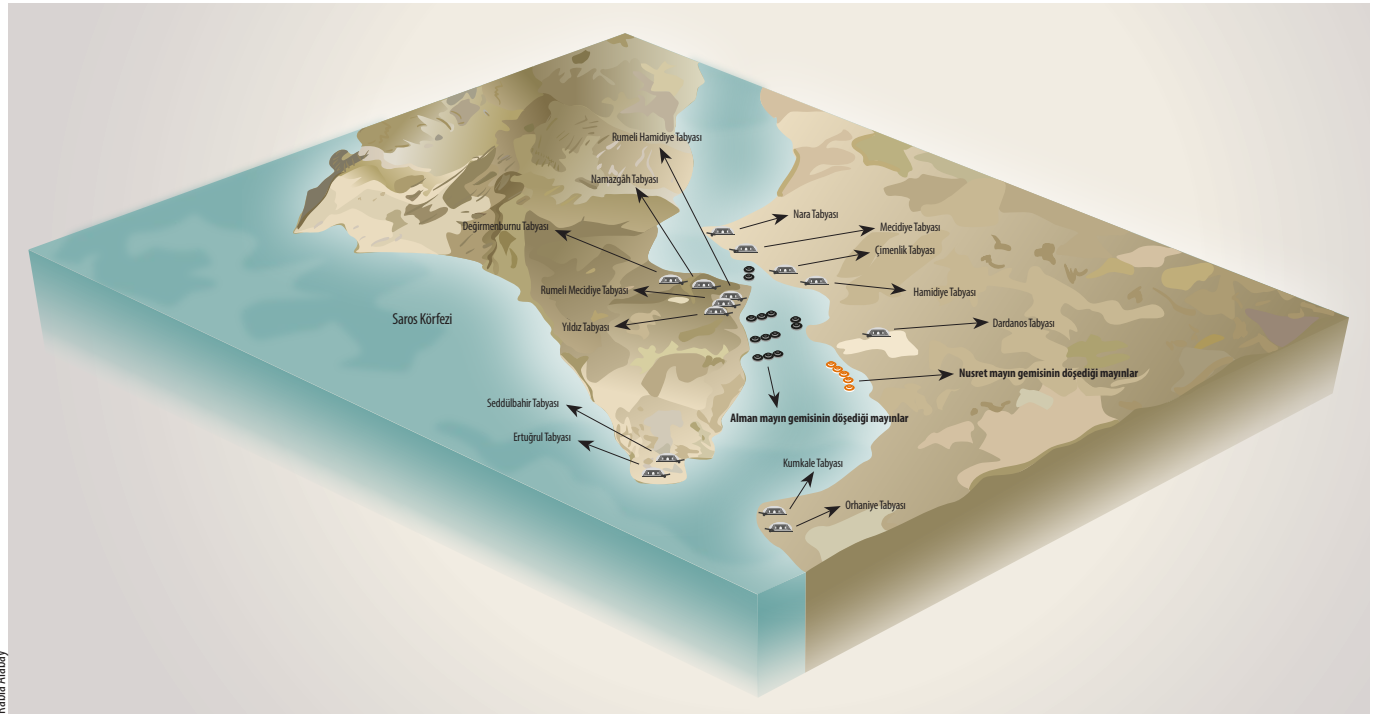

Dünyanın denizden kontrol edilebilmesi konusu her dönemde yayılcı devletlerin gündemini oluşturmuş ve bu açıdan stratejik önemi olan Çanakkale Boğazı'nın ele geçirilmesi bu devletlerin en büyük düşü ve amacı olmuştur. Bu amaçlarını gerçekleştirmek için her türlü ayrıntıyı göz önüne alan bir senaryo eşliğinde harekete geçen emperyalist devletler, güçlü ve modern silahlarla donatılmış savaş gemileriyle Çanakkale'yi geçmeyi planlamıştı. Bu muazzam savaş gemilerini görünce dirençlerinin kırılacağı ve adeta kendiliğinden teslim olacakları sanılan Türklerin her bakımdan kısıtlı ve yetersiz savaş araç gereçleriyle önce denizden, sonra da karadan gösterdiği beklenmedik direniş, saldırgan devletleri geri püskürtmüş ve Boğazın savunulmasında sergilenen kahramanlık tarihin gerçek destanlarından biri olmuştur. Çanakkale Boğazı'nın geçilemeyeceğinin gösterilmesiyle, Boğazlarda tek söz sahibinin Türkler olduğu ilan edilmiş, Doğunun ve Batının emperyalist devletlerinin dünyaya egemen olma arzuları da gerçekleşmemiştir.

Mustafa Kemal ve arkadaşları Arıburnu Cephesi'nde

Çanakkale Boğazı'ndaki tabya mevzileri

Rabia Alabay

• Kaynaklar

- Armaoğlu, F., 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995), Alkım Yayınevi, İstanbul 2010.
- Avcı, H. E., Çanakkale Ruhu, Metropol Yayınları, İstanbul 2007.
- Beyoğlu, S. ve ark., Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I, Ed. C. Eraslan, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012.
- Brenchley, E., Brenchley, F., Stoker'in Denizaltısı, Çeviren: P. Yanıkaya, Harper Collins Publishers, İstanbul 2001.
- Causevic, E., Moacanin, N., Kursar, V., Perspectives on Ottoman Studies, Papers From The 18th Symposium of The International Committee of Pre-Ottoman And Ottoman Studies, Transaction Publishers, 2010.
- Çanakkale Deniz Savaşları 1915, Hazırlayan: Çanakkale Boğaz Komutanlığı, Deniz Basımevi, İstanbul 2008.
- Erickson, E. J., Size Ölmeyi Emrediyorum,
- I. Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu, Çeviren: T. Akad, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003.

- Harman, C., Halkların Dünya Tarihi,
- Taş Çağından Yeni Binyıla, Çeviren: U. Kocabaşoğlu, Yordam Kitap, İstanbul 2011.
- Laçiner, S., Necetoğlu, H., Özerem, H. S.,
- Türk Dış Politikası, USAK Yayınları, Ankara 2009.
- Massie, R. K., Dretnot: İngiltere, Almanya ve Yaklaşan Savaşın Ayak Sesleri, Çeviren: M. Harmanca, Sabah Kitapçılık, İstanbul 1995.
- Ponting, C., Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi, Çeviren: E. B. Özbilen, Alfa Tarih, İstanbul 2011.
- Aşkar, Ö., Osmanlı Devleti'nin Çanakkale Cephesi'nde Askeri Donatımı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Z. Günel, Çanakkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2007.